

Igazságosság, béke és a teremtett világ megóvása

Zsinati folyamat a világegyházban

Dietrich Bonhoeffer, századunk egyik nagy teológusa és a német evangélikus egyház mártírja 1934-ben, a II. világháború közeledténél láttán egyetemes békezsinat összehívását sürgette. Bonhoeffer úgy vélte, az emberiséget fenyegető szörnyű veszélyt csak egyvalami háríthatja el: „Krisztus szent egyházának egyetemes zsinata (...), amely Krisztus nevében kiveszi fiai kezéből a fegyvert, megtiltja nekik a háborúskodást, és az örjögő világban kiküldi Krisztus békéjét”. Sajnos ezek a prófétai szavak akkor nem jutottak el a világhoz.

Az emberiség ma talán még az akkorinál is súlyosabb válságban van. Napjainkban a béke semmivel sincs jobban biztosítva, mint a harmincas években volt. Az emberiség egyes csoportjai között talán sohasem voltak oly élesek az ellentétek, oly elviselhetetlenek a különbségek, mint ma. Miközben az északi félteke nyugati felén néhány százmillió ember soha nem látott bőséget és jólétet élvez, addig a déli félteke milliárdjai az emberhez méltó élet szinte minden feltételétől megfosztva tengődnek. Ezt a válságot súlyosbítja a globális környezetromlás, a természeti környezet katasztrofális pusztulása, ami szintén létben fenyegeti az egész emberiséget.

Ezeket a veszélyeket ismerték fel azoknak a keresztény egyházaknak a képviselői, akik 1983-ban az Egyházak Világtanácsának vancouveri közgyűlésén elhatározták, hogy 1990-re Szöulba összehívják a keresztény egyházak világkonferenciáját az igazságosság, a béke és a teremtett világ megóvása ügyében. Ezt azonban sokan kezdettől fogva kevésnek érezték: attól tartottak, hogy egy konferenciának nem lehetnek igazán komoly következményei, mert egy konferencián legfeljebb okos előadások és beszédek hangozhatnak el, de nem születhetnek határozatok, amelyek kötelező érvennyel befolyásolhatnák az egyházak és ezáltal a keresztények millióinak gyakorlati magatartását. Ezért merült fel egy zsinat összehívásának gondolata. Zsinatot az egyház története folyamán mindig olyankor hívtak össze, amikor egy tévhitet valamilyen lényeges pontban kikezdte az egyház hitét, és a zsinatnak az volt a rendeltetése, hogy pontosan és kötelező érvennyel megfogalmazza a felmerült probléma vonatkozásában az egyház hitét.

Mármost az igazságosság, a béke és a teremtés megóvásának ügyében összehívandó zsinat szószólói arra hivatkoztak, hogy napjainkban is „zsinat előtti” szituációban vagyunk: Krisztus egyetemes egyházának — amelybe az összes keresztény felekezet beleértendő — ma is kötelező érvennyel rögzítenie kell, ha nem is az ortodoxia, de az ortopraxis, a helyes keresztény magatartás elveit. Hiszen keresztény emberek is részt vesznek azokban a gazdasági, társadalmi és politikai struktúrákban, amelyek előidéztek a globális ökológiai válságot, az égbekiáltó igazságtalanságokat és az atomháború veszélyét. Vagyis olyan magatartást folytatnak, amely szöges ellentétben áll a keresztény ortopraxis elveivel, mert ahelyett, hogy az életet szolgálná, a rombolást és a pusztulást segíti elő; ennél fogva feltétlenül szükség van zsinatra, amely a mai kor égető kérdései: az igazságosság, a béke és a teremtés megóvása érdekében kötelező érvennyel rögzíti a helyes keresztény magatartás, az ortopraxis elveit.

Az egyetemes békezsínatra vonatkozó felhívást a Német Evangélikus Egyház 1985 júniusában Düsseldorfban tartott nagygyűlése bocsátotta ki:

„Kérjük a világ egyházait, hívjanak össze békezsínatot. A béke ma az emberiség fennmaradásának feltétele. A béke nincs biztosítva. Egy egyetemes zsínaton, amelyet a béke érdekében hívnak össze, a keresztény egyházaknak közös felelősséggel úgy kell megszólalniuk, hogy azt az emberiség ne hagyassa figyelmen kívül.

Sürges az idő. Kérjük az egyházi vezetőket, tegyenek meg mindent, hogy a zsínat a lehető legrövidebb időn belül összeüljön. Kérjük a közösségeket, hogy hathatós támogatásukkal erősítsék a zsínati felhívást.”

A zsínat gondolatát magáévá tette az ismert evangélikus filozófus és fizikus, Carl Friedrich von Weizsäcker is, és 1986-ban megjelent *Die Zeit drängt* című könyvében kifejtette a zsínat munkájával és ekkleziológiai státusával kapcsolatos elgondolásait. Ez utóbbit Weizsäcker az egész zsínati kérdés legsúlyosabb problémájának tartja, hogy milyen alapon kezdhetünk bele egy egyetemes, az összes keresztény felekezetet képviselő zsínat összehívásába ma, amikor a keresztény egyházak között nincs egység, s ennél fogva emberileg szinte elképzelhetetlen, hogy az egyes egyházak magukra nézve kötelezőnek tekintsenek olyan határozatokat, amelyeknek a megszövegezésében velük nem teljes hitegységben levő egyházak is részt vettek? Weizsäcker tisztában van a probléma súlyosságával, de az egyháztörténelem tanúságára hivatkozva mégsem tartja megoldhatatlannak. Hiszen egyetemes zsínatokat — mondja Weizsäcker — az egyház történelmében mindig olyankor hívtak össze, amikor épp a legfontosabb hitkérdésekben merültek fel az egyházon belül éles ellentétek, amikor tehát tisztán emberileg nem volt sok remény a megegyezésre. De ha hiszünk benne, hogy a Szentlélek ma is működik az egyház(ak)ban, akkor Weizsäcker szerint ma is bízhatunk abban, hogy az Igazság Lelke — akit az egyetemes zsínatok kezdetén ünnepélyesen segítségül szoktak hívni — ma is segíteni fogja a zsínat résztvevőit, és elvezeti őket ahhoz az igazsághoz, amelyre ma van szüksége az egyháznak és az emberiségnek.

Ilyen előzmények után vette kezdetét a zsínat előkészítésének folyamata, az úgynevezett zsínati folyamat. Hollandiában és Svájcban, a két Németországban, Ausztriában és más európai országokban keresztény gyülekezetek, egyesületek, akciócsoportok sokasága lát lelkesen munkához, előkészítő konferenciákat, találkozókat szerveznek, dokumentumtervezeteket vitatnak meg, információs füzeteket, segédanyagokat jelentetnek meg, hogy egy-egy országban, egyelőre helyi szinten, minél jobban felkészüljenek a reménybeli zsínatra.

A Német Demokratikus Köztársaságban a zsínati folyamat előkészítő bizottsága 1987-ben kérdéseket intézett a keletnémet egyházakhoz és keresztényekhez: „Milyen feladatokról kell tanácskoznia a keresztények országos gyűlésének az igazsággal, a békével és a teremtés megóvásával kapcsolatban? Mit kell tenniük az NDK-ban a keresztényeknek és az egyházaknak a feladatok e három területén?” A kérdésekre, amelyeket az egész NDK területén terjesztett szórólapokon tettek közzé, három hónapon belül több mint tízezer, kéréseket és javaslatokat tartalmazó írásos válasz érkezett, amelyek az NDK katasztrófális ökológiai állapotától kezdve az emberi jogok hiányán át az országban tartózkodó külföldiek helyzetéig számos konkrét tennivalót és feladatot fogalmaztak meg a keresztények és az egyházak számára. Ezeknek az írásos állásfoglalásoknak az alapján az Ökumenikus Gyűlés szervezőbizottsága elkészítette a Gyűlés dokumentumtervezeteit, ezeket 1988 októberében ismét vitára bocsátották, s ebben a második fordulóban ismét beérkezett a szerkesztő bizottsághoz körülbelül 1400 részletes állásfoglalás. Ezek felhasználásával szövegezték meg azután a végleges határozatokat, amelyeket az 1989 áprilisában tartott Ökumenikus Gyűlés kisebb módosításokkal el is fogadott.

A zsínati folyamat és az Ökumenikus Gyűlés az NDK-ban minőségileg magasabb szintre emelte a keresztény egyházak együttműködését és ökumenikus egységét. Miként az

Ökumenikus Gyűlés záródokumentuma megállapítja: „az összes egyházak olyan közösséget tartanak kívánatosnak, amelyben a különböző hagyományok nem elkülönülésre adnak okot, hanem kölcsönösen megtermékenyítik és gazdagítják egymást. Az összes egyházak tisztában vannak azzal is, hogy most már együtt kell haladniuk e közösség felé. E közös út megtalálásához segítséget nyújt a *szövetség* bibliai fogalma, amely lehetővé teszi, hogy az egyház egységét ne uniformizált módon éljük, hanem a tanúságtétel és a szolgálat konkrét közösségeként, amelynek plurális szituációkban kell megvalósulnia, és amelyben konkrét alakot kell öltenie az egyházak három alaplöntésének, a szegények melletti döntésnek, az erőszakmentességnek, valamint az élet védelmének és kibontakoztatásának”.

A zsinati folyamat egyik érdekes fejleménye az NDK-ban az a változás, amelyen a katolikus egyház ment keresztül. Amikor az Ökumenikus Gyűlés gondolata 1986-ban felmerült, a katolikus egyház eleinte nem akart részt venni benne, és 1987 decemberében utolsóként csatlakozott az addigra már megindult zsinati folyamathoz. Időközben azonban az NDK katolikus egyháza felismerte a keresztények elkötelezett, közös cselekvésének fontosságát. Ahogy Joachim Wanke erfurti püspök megfogalmazta: „A keresztények cselekvési egysége az ökumenikus törekvések olyan dimenziója, amelynek jelentőségét egyre inkább felismerjük. A hitbeli egységre való törekvés nem hiteles, ha egyidejűleg nem vagyunk készek arra, hogy közös keresztény ethosz alapján közös cselekvéssel is tanúságot tegyünk. Ezért én mint katolikus püspök nagyon örülnék, ha sikerülne ebben az országban a keresztények hangját egységes tanúságtétellel egyesíteni és elérni, hogy a keresztények együtt lépjenek fel a szabadságon, igazságosságon és igazlelkűségen alapuló békéért.”

Az NDK katolikus egyházának ezt a változását tükrözi az is, hogy nem sokkal az Ökumenikus Gyűlés után, 1989 júniusában a püspökkari konferencia határozatot hozott, amelyben felszólítja az egyházközségeket arra, hogy az Ökumenikus Gyűlés által megfogalmazott fontos kezdeményezéseket gondosan tanulmányozzák, tegyék magukévá és konkrét munkájukban alkalmazzák. Egyszersmind megbízza a *Iustitia et Pax* bizottságot, hogy megfelelő irányelvek kidolgozásával segítse az Ökumenikus Gyűlés eredményeinek befogadását (repcióját) az egyházközségek szintjén, abban a szellemben, ahogy azt az Ökumenikus Gyűlés zárónyilatkozata megfogalmazta: „Isten drága ajándékának tekintjük tizenkilenc egyháznak azt a közösségét, amelyet most új módon átélhettünk. Gyűlésünk ökumenikus dinamikája immár megfordíthatatlan; ebből merítünk reményt ahhoz az úthoz, amely még egyházaink előtt áll... Soha többé nem térhetünk vissza a régi megosztottsághoz, a régi falak mögé”.

A svájci keresztények az NDK-hoz és az NSZK-hoz képest némi késéssel ugyan, de aztán annál nagyobb lendülettel kapcsolódtak be a zsinati folyamatba. A svájci keresztény egyházak munkaközössége 1988-ban az igazságossággal, a békével és a teremtés megővésével kapcsolatos teendők összehangolására ökumenikus bizottságot hozott létre, amelyet három koordinátor irányított: a Svájci Evangélikus Szinodus elnöknője, az 1983 óta működő St. Dorothea békefalu egyik vezetője és a svájci domonkos rendtartomány provinciálisja, aki elkötelezett híve a felszabadítás teológiájának. Rajtuk kívül részt vettek ebben az ökumenikus bizottságban a katolikus püspöki kar *Iustitia et Pax* bizottságának, valamint a Svájci Evangélikus Egyházszövetség Szociáletikai Intézetének munkatársai is. A bizottság munkája elsősorban abban állt, hogy a Svájcban már hosszabb-rövidebb ideje működő egyházi mozgalmak és szervezetek munkáját megkísérelte szorosabb kapcsolatba hozni a zsinati folyamat témáival, az igazságossággal, a békével és a teremtett világ megőrzésével, vagyis megpróbálta tevékenységüket ebben a vonatkozásban a tudatosság magasabb fokára emelni és jobban összehangolni.

Ennek eredményeként a Katolikus Munkavállalók Mozgalmától (KAB) és a Katolikus Nőszövetségtől kezdve a Kolping-társaságon és az Ökumenikus Egyházi Környezetvédő

Egyesületen (ÖKU) át egészen a „Brot für Brüder” és a „Fastenopfer” nevű segélyszervezetig a legkülönbözőbb egyházi mozgalmak felvették feladataik közé a zsinati folyamat célkitűzéseit. Ökumenikus rendezvényeket, találkozókat, lelkipraktikumokat és záródokumentokat szerveztek az igazságosság, a béke és a teremtés megóvása témaköreiben, s kiadványaikban is bő teret biztosítottak e kérdéseknek.

A tervek szerint Svájcban a zsinati folyamat csúcspontja az 1991-es imanap lesz. Az imanap Svájcban nemzeti ünnep, amelyet az imádságnak, a bűnbánatnak és a hálaadásnak szentelnek, s ezen a napon a kormány — régi hagyomány szerint — mindig közlést tesz egy imanapi üzenetért. Mármint az 1991-es év imanapjára a svájci keresztények, a fent említett koordináló bizottság közreműködésével, össze fogják foglalni a zsinati folyamat addig elért eredményeit és tapasztalatait, s az imanapi üzenetben körvonalazzák majd a közös cselekvés további irányát.

A zsinati folyamat az NDK-n és Svájcban kívül más európai országokban is — így az NSZK-ban, Hollandiában, Ausztriában, Belgiumban és a skandináv országokban — tekintélyes méreteket öltött, de eddigi csúcspontja kétségkívül az 1989 májusában Baselen megrendezett „Béke és Igazságosság” elnevezésű Európai Ökumenikus Gyűlés volt. A gyűlést együtt készítette elő és rendezte a 118 protestáns és ortodox egyházat tömörítő Európai Egyházak Konferenciája (Konferenz Europäischer Kirchen, KEK) és a 25 helyi egyházat egyesítő Európai Püspökkari Konferenciák Tanácsa (Consilium Conferentiarum Episcopaliium Europae, CCEE), a gyűlés két társelnöke pedig Alekszij leningrádi és novgorodi metropolita, a KEK elnöke és C. M. Martini bíboros, milánói érsek, a CCEE elnöke volt. A baseli gyűlésnek különleges jelentőséget kölcsönöz az a tény, hogy a reformáció óta először jöttek össze közös tanácskozássra és imádságra — Albánia kivételével — az összes európai ország majd mindegyik egyházának küldöttei. De talán még ennél is fontosabb, hogy a gyűlés 638 küldötte nem elsősorban teológiai vitákat folytatott, hanem gyakorlati célt tűzött maga elé: a baseli gyűlésen elfogadott állásfoglalás — a mintegy 40 oldalas záródokumentum — arra a kérdésre adott választ, hogy mit kell tenniük a keresztényeknek az emberiség jelenlegi súlyos válságának megoldásáért, a háború veszélyének megszüntetéséért, az égbekiáltó igazságtalanságok orvoslásáért és a természeti környezet épségének megóvásáért.

Egyelőre még korai lenne elkészíteni a baseli gyűlés mérlegét, hiszen a gyűlés jelentősége nyilvánvalóan attól függ majd, hogy lesz-e folytatása, hogy befolyásolja-e, és ha igen, milyen módon a gyűlésen részt vevő egyházak életét. Ami a baseli gyűlés ekkleziológiai státusát illeti, a részt vevő egyházak eleve leszögezték, hogy a záródokumentum — a baseli gyűlés által történt elfogadása által — még nem vált magától a részt vevő egyházak hivatalos álláspontjává: ennyiben tehát a baseli gyűlés távolról sem volt összeurópai zsinat. De ez még nem jelenti azt, hogy a gyűlésnek egyáltalán nem lesznek következményei. A záródokumentum ugyanis egészen konkrét ajánlásokat tartalmaz a gyűlés három fő témájával kapcsolatban, a delegátusok pedig ünnepélyesen megígérték: hazájukba visszatérve minden tőlük telhetőt megtesznek majd azért, hogy egyházaik és ezek tagjai tettekkel is bizonyítsák az igazságosság, a béke és a teremtés megőrzése iránti elkötelezettségüket.

Ennek az elkötelezettségnek a legkézzelfoghatóbb megnyilvánulása Baselen az úgynevezett Európai Jövőműhely (Zukunftswerkstatt Europa), vagyis az a hatalmas kiállítás volt, amelyen az emberiség sorskérdéseinek gyakorlati megoldásán fáradozó egyházi és világi mozgalmak és kezdeményezések mutatkoztak be: köztük a Peace Brigades International, amely Gandhi nyomdokain haladva háborús övezetekbe küld erőszakmentes békéltető brigádokat; az Ohne Rüstung Leben, amelynek tagjai a katonai szolgálat megtagadásával és más eszközökkel a fegyver nélküli világért küzdenek; a svájci Hunger Projekt, amely az éhezés megszüntetését tűzte ki célul; a Brot für die Welt, amely a

mezőgazdasági önellátás megvalósításához ad segélyeket és szakértőket a harmadik világ szegény lakosságának; az Európai Ferencesek Családjá, amely a szegénység, a szolidaritás és az erőszakmentesség ferences szellemében kíván hozzájárulni korunk égető kérdéseinek megoldásához; az Internationale Vereiningung für Natürliche Wirtschaftsordnung, amely az igazságos gazdasági világrendért küzdő keresztényeket tömöríti — hogy csak néhányat említsünk a kiállításon bemutatkozó több mint száz mozgalom és kezdeményezés közül. E mozgalmak jelenléte a baseli gyűlésen világosan megmutatta, hogy a zsinati folyamat nem csupán konferenciákból, ünnepélyes rendezvényekből áll, amelyeket egyházi bürokráciák szerveznek, hanem élet van mögötte, helyesebben azon az életen, azon a türelmes, hétköznapi aprómunkán alapul, amelyet e csoportok és mozgalmak évek óta folytatnak a zsinati folyamat nagy céljaiért.

Hogyan értékelhető a zsinati folyamat eddig eltelt néhány éve az ökumenizmus szempontjából? Aligha vitatható, hogy a zsinati folyamat már eddig is sok kedvező változást hozott a benne részt vevő egyházak számára. E folyamat egyik nagy eredménye: pusztán a létevel alkalmat teremtett arra, hogy különböző egyházak és felekezetek találkozzanak egymással, hogy megismerjék egymás eltérő teológiai, pasztorális és egyházi hagyományait, hogy megtanulják becsülni a felekezetek különbözőségében rejlő értékeket. De talán még a kapcsolatok intenzívebbé válásánál is fontosabb a kapcsolatok minőségének változása: először fordul elő, hogy a kapcsolatok tartalmát nem magának az ökumenizmusnak, a kontroverz teológiának a kérdései alkotják, hanem különböző felekezetek nagyszabású keretek között, ökumenikus módon együtt cselekszenek, együtt keresik az emberiség sorskérdéseinek megoldását.

Ma még nyitott kérdés, hogyan fog alakulni a zsinati folyamat jövője. Mint ismeretes, az Egyházak Világtanácsa 1990 tavaszára Szöulba összehívta a keresztény felekezetek világgyűlését az igazságosság, a béke és a teremtett világ megóvása ügyében. Sajnos, a római katolikus egyház úgy döntött, hogy ezen a világtalálkozáson csak megfigyelői minőségben vesz részt. Nem egészen világos, hogy milyen megfontolások készíthették Rómát erre a negatív döntésre. Hiszen a zsinati folyamat, a világért való felelős cselekvés előmozdításával, teljes összhangban van a II. Vatikáni zsinat szellemével, ahol az egyház egyértelműen és ünnepélyesen kijelentette, hogy magáénak érzi az emberek gondjait és osztozik azokban: „Az az öröm és remény, az a szomorúság és gond, amelyet a mi korunkban az emberek, különösen a szegények és a szenvedők éreznek, öröme és reménye, szomorúsága és gondja Krisztus tanítványainak is... Ezért a II. Vatikáni zsinat... az emberek világát veszi szemügyre, az emberek nagy családját és a való életet mindenestől, amelyben az ember él...” (*Gaudium et spes*, 1–2).

A zsinati folyamat sikere vagy kudarca azon fog múlni, hogy csakugyan világméretű folyamatá tud-e válni, hogy gyökeret tud-e eresztetni mindenütt, ahol keresztények élnek. Európa jó néhány országában, így — az NDK kivételével — az összes kelet-európai országban szinte teljesen ismeretlen a zsinati folyamat. Bizonytalanná teszi a zsinati folyamat jövőjét az is, hogy a gazdag országok egyháziai képesek lesznek-e tényleges szolidaritást vállalni a szegény országokkal Afrikában, Ázsiában és Latin-Amerikában. Mint ahogy az is kérdéses, hogy elősegíthetik-e a béke és az igazságosság megvalósulását olyan egyházak, amelyek sok esetben maguk is nélkülözik a békét és az igazságot, amelyeknek az életét igazságtalanságok, viszályok és ellenségeskedések csúfítják el.

A sok megoldatlan kérdés azonban nem lehet ok arra, hogy meg se próbáljunk részt venni a zsinati folyamatban, vagy éppen akadályozzuk és gáncsoljuk. A zsinati folyamat — minden tökéletlenségével együtt — keresztény emberek komoly és komolyan veendő kísérlete arra, hogy szembenézzenek az emberiség sorskérdéseivel, hogy elkötelezetten dolgozzanak az emberiség és a világ jövőjéért.